

ההר השני

מה עושה אדם שכבר השיג את כל שהיה לו להשיג, שכבר העפיל אל פסגת הקריירה שהגורל או ההשגחה הכינו לו? מה עושה אדם כשגילו מאריך את צילו, כשמשו רוכנת אל האופק, כשגופו אינו חסון כשהיה או מוחו כבר חד פחות?

בעיה זו נעשתה מרכזית משעלטה תוחלת החיים ברוב ארצות העולם. אין לכך תקדים היסטורי. בשנת 1900 עמדה תוחלת החיים הממוצעת בארה"ב על 41 שנים, ובאירופה על 42 וחצי. כיום, בכריטניה למשל, תוחלת החיים לגברים היא 79 ולנשים 83.¹ תוחלת החיים עולה בכשלוש שנים מדי עשור. עיקר העלייה הזו הוא תוצאת ירידה חדה מאוד בתמותת תינוקות. ובכל זאת, גם בקרב האוכלוסייה שצלחה את ינקותה בשלום, גיל הפטירה הממוצע עולה בהתמדה. מה יכול להשאיר אדם צעיר ברוחו גם כשגופו מתחיל להאט את הקצב?

מקרה-המבחן שהתורה מציעה לנו הוא מקרהו של משה, שעליו מסופר כי גם סמוך למותו בן מאה ועשרים שנה "לא כָּהֵתָ עֵינָו וְלֹא נָס לַחַה" (דברים לד, ז). בפתיחת פרשת וילך הוא אומר, "בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם. לֹא אוֹכֵל עוֹד לֶצֶאת וְלָבוֹא, וְה' אָמַר אֵלַי, לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה" (דברים לא, ב). רש"י

שיג ושיח - הרב יונתן זקס

מעיר כי "לא אוכל עוד" אין פירושו "אין לי כוח", אלא "אסור לי". הגיע זמנו של משה להעביר את השרביט ליורשו ותלמידו יהושע. אבל הוא עודו מלא עזוז, כפי שמעיד עליו להט הנאומים שנשא בחודש האחרון לחייו, נאומי ספר דברים.

שני מושגים מחקר הזקנה המודרני יעזרו לנו להבין מה מגלם משה בזקנתו. הראשון הוא הגנרטיביות, מתורת שלבי-ההתפתחות של אריק אריקסון. בשלב מאוחר יחסית בחיים, הוא אומר, השלב השביעי מתוך שבעת השלבים שהוא מונה במסלול החיים, הוא אומר, משתנה נקודת המבט של אנשים רבים. הם מתחילים לחשוב על המורשת שלהם, על מה שיישאר מהם לאחר מותם. מוקד המבט שלהם עובר במקרים רבים מעצמם אל האחרים. הם נוטים להקדיש זמן רב יותר למשפחה, לקהילה או לפעילות התנדבותית. יש מהם החונכים אנשים צעירים שיהיו ממשיכיהם בתחומי עבודתם. יש הנקשרים לאחרים בקשרי מחויבות. הם שואלים את עצמם, איך אני יכול לתרום לעולם? איזה חותם אותיר אצל אלה שימשיכו לחיות? מה בעולם הזה יהיה טוב יותר בזכותי?

המושג השני, הקשור לראשון, הוא "ההר השני", שטבע דיוויד ברוק. הוא דיבר עם אנשים בני יותר משבעים, ומצא דפוס אופייני. בשלב מוקדם בחייהם הם זיהו את ההר שהם עתידים לטפס עליו: את משימת חייהם. היו להם שאיפות מסוימות לגבי משפחה וקריירה. היה להם חזון בדבר ה"עצמי" שהם רוצים להיות. בהיותם בני שבעים, חלקם כבר הגיעו להר שלהם והיו מאושרים. אחרים הגיעו לראש ההר אך התאכזבו במעט או ברב. ועוד אחרים לא הצליחו להעפיל.

אבל בגיל מסוים אנשים מכל הסוגים הללו גילו הר שני

שהם רוצים לטפס עליו. הפעם, לא הר של הישג אלא הר של נתינה. ההר השני נוגע פחות למדרים חיצוניים (הצלחה, תהילה) ויותר למדרים פנימיים. הוא רוחני, מוסרי; עניינו התמסרות למען מטרה, או השבת טובה לקהילה שצמחנו בה. תכופות, אומר ברוק, זו כמיהה לעשיית-הטוב, קול פנימי האומר "אני רוצה להשתמש בחיי למטרה טובה באמת". פסגה שנייה זו, המתגבהת בחלקם המאוחר של חיינו, עשויה בהחלט להתגלות כתורמת לתחושת הערך-העצמי שלנו יותר ממה שתרם לה הטיפוס, שמגיעו אנוכיים, על ההר הראשון.

מקרהו של משה מאיר את כל זאת באור דרמטי. מה עושה אדם לאחר שהתעלה לפסגות ששום ילוד אישה לא התקרב אליהן אי פעם ולא יתקרב בעתיד? משה דיבר עם האלוהים פנים אל פנים. הוא היה עבדו הנאמן. הוא הוביל את בני עמו מעברות לחירות, סבל את תלונותיהם, עמד במרדיותיהם, התפלל שהאל יסלח להם ותפילותיו נענו. הוא היה סוכנו של ה', האדם שדרכו עשה ה' ניסים גדולים והשמיע את דברו. מה עוד אפשר לעשות אחרי חיים כאלה?

חבריו ושותפיו הקרובים, אחותו מרים ואחיו אהרן, כבר הלכו לעולמם. הוא ידע שנחתם דינו לא לעבור את הירדן ולא להיות עם העם בשלב הסיום של מסעו. הוא לא יציג את רגלו על אדמת הארץ המובטחת. שלא כאהרן, שבניו ובניהם אחריהם ירשו את כהונתו עד עולם, משה נאלץ להשלים עם העובדה שאיש מבניו גרשום ואליעזר לא יהיה ממשיכו. אלה היו בוודאי אכזבות נוראות, שעמדו לצד ההישגים הכבירים.

משה עמד אפוא לנוכח קו הקץ של חייו, ומה עוד נשאר לו לעשות? התשובה נמצאת בחומש דברים; התשובה היא חומש

דברים עצמו. כמאמרו בפרק הראשון: "וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעֶשְׂתֵּי עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּאַחַד לַחֹדֶשׁ דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתוֹ אֲלֵהֶם... בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאַרְץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בְּאֵר אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת לְאָמֹר..." (דברים א, ג-ה). לא עוד משה המשחרר ועושה הניסים: משה הוא מעתה "משה רבנו", האיש שלימד לדור הבא את התורה.

האופן שהוא עושה זאת בספר דברים מדהים. שלא כקודם, הוא אינו מסתפק בפירוט החוקים. עכשיו הוא מסביר את הרעיונות האמוניים שמאחוריהם. הוא מדבר על אהבת ה' לעם ישראל ועל האהבה שראוי כי עם ישראל ישיב לו. הוא מדבר באותה עוצמה על העבר ועל העתיד, על קורות שנות הנדודים ועל האתגרים המחכים בארץ ישראל.

מעל לכול, בנושא מרכזי המציץ מכל החרכים ומכל הזוויות, הוא מזהיר את העם הצעיר העומד לרשת את הארץ שהאתגר הקשה ביותר יגיע אליו לא מן הכישלון אלא מן הצלחה; לא מן העברות אלא מתוך החירות; לא מפת העוני אלא מפיתוי העושר. זכרו, הוא אומר להם שוב ושוב; שמעו בקול ה'; שמחו במה שהוא נתן לכם. אלו הם פועלי-המפתח בחומש הזה, והם המערכת החיסונית היעילה ביותר שפותחה עד היום מפני הניוון והשקיעה שפקדו כמעט כל ציוויליזציה משחרר האנושות ואילך.

החודש האחרון בחיי משה, המגיע לחיתומו בפרשתנו כאשר משה מוסר את הלפיד ליהושע, הוא מן הרוגמאות העילאיות במקרא לגנרטיביות: לדיבור לא אל בני זמנך אלא אל אלה שיחיו אחריו. זהו ההר השני של משה.

דווקא הדברים שנראו לנו כמבט ראשון כאכזבות גדולות

מתגלים עתה כמי שמילאו תפקיד בעיצוב פרק אחרון זה בחיי משה. הידיעה של משה כי הוא לא ילווה את העם אל הארץ ושכניו לא ימשיכו אותו, היא שגזרה את שינוי התפקיד שלו; את הפיכתו, לחודש אחד אחרון, למורה לדור הבא. הוא הבין שעליו להנחיל לדור הזה את תובנותיו על עתידו. הוא נדרש להפוך את העם כולו לתלמידיו – ואכן, מאז ועד עתה כולנו תלמידי משה רבנו.

מכל זאת עולה מסר מאלף, אולי אף משנה-חיים, לכולנו. תהיה דמותם של חיינו עד כה אשר תהיה, עלינו לדעת כי מחכה לנו עוד פרק שטרם כתבנו. פרק שבו נהיה ברכה לזולתנו, נחלוק את מתנות כשרונותינו עם אלה שיש להם פחות, נשיט את ערכינו שלנו במורד נהר הדורות, נשתמש בניסיון שלנו לסיוע לאחרים בתקופות קשות בחייהם, נעשה דבר-מה הנוגע פחות לשאפתנות האישית שלנו ויותר לרצוננו להשאיר אחרינו איזה חוט של חסד שייטיב את חייו של מישהו בעולם הזה.

תמיד, גם אחרי חיים של הישג, יש לנו הר שני לטפס עליו, והוא עשוי להתגלות לנו כמורשת העיקרית שלנו לעולם שיבוא אחרינו.

1 לאחרונה נרשמה ירידה קלה בתוחלת החיים בארה"ב, בעיקר בשל עלייה חדה במקרי המוות הנובעים משימוש בסמים. ייתכן שגם מגפת השמנת-היתר תרמה לכך.